

**SZABÓ
GYULA**
1907–1972

Út a losonci fürdőbe (1955)

Bolond festők (1969)

Virrasztók (1967)

Kurucz Sándor felvétele

Sz. Haltenberger Kinga Szabó Gyulára emlékezünk

Életműve ma is korszerű

Képzőművészet iránt érdeklődő közösségünk ez év június 8-án emlékezett meg Szabó Gyula festőművész, grafikus és költő születésének 100. évfordulójáról. Jó alkalom ez arra, hogy felidézzük a művész személyét, és méltassuk jelentőségét a szlovákiai – és egyetemes – magyar kultúra szempontjából.

Akik személyesen ismerték, egy atlétatermetű, ruganyos mozgású, megnyerő külsejű férfira emlékeznek. Akinek olyan szerencséje volt, hogy beléphetett Szabó Gyula otthonába, s beszélgethetett vele, úgy emlékszik rá, mint szívélyes házigazdára, aki olyan energikusan, szenvedélyesen adta elő gondolatait, hogy más mellette alig jutott szóhoz. Igaz, nem is nagyon kellett beleszólni a fejtegetéseibe, mert érdemes volt meghallgatni véleményét bármiről a világon. Képzőművészetről, történelemtől, politikáról, a magyarság sorsáról, az emberiség jövőjéről: minden érdekelt, és mindenhez hozzá tudott szólni. Festményeit, grafikáit, ha megmutatta, ez is csak a súlyos témák továbbfűzését hozta maga után. Hiszen hitvallása szerint a művész nem zárkozhat el a világ elől, s ahogy az irodalomnak reagálnia kell kora történéseire, úgy a képzőművészetnek is vissza kell tükröznie azokat az eseményeket, amelyek az alkotó korában a leginkább érdeklik a társá-

dalmat, vagy legalábbis kellene, hogy érdekeljék. Fel kell keltenie a figyelmet a lényeges kérdésekre és azok megoldására. Nincs tehát művészet a művészetért, csak az emberért, pontosabban az emberiségért. A művész, mint társainál érzékenyebb lelkivilágú egyén, megérzi, gyakran előre érzi a dolgok kimenetelét, és, ha felelősséggel vállalta művészi hivatását, sajátos alkotói eszközei segítségével föl is hívja megérzéseire a figyelmet. Szabó Gyula ilyen művész volt, így igyekezett egész életében teljesíteni művészi hivatását. Ha, mint említettem, látogatója, beszélgetőtársa akadt, a képek kapcsán hamar szóba kerültek a művészettől látszólag független kérdések és témák. Véleménye aláhúzására ilyenkor fel-felolvasott egy-egy, a témába vágó versrészletet.

Vajon hogy alakult ki ez a bonyolult, sokoldalú egyéniség, akit sokan losonci „remetének” képzeltek, holott nagyon is társasági, társadalmilag elkötelezett ember volt.

Szabó Gyula Budapesten született 1907. június 8-án. Édesapja, **id. Szabó József**, templom- és címfestő mester, hamarosan Losoncra költözött, így Gyula már Losoncon eszmélt a világra, első emlékei világosan Losonchoz kötődtek. Az egymás után születő gyermekek – hét testvér volt – minden nehézséget vidám, szeretetteljes összetartásban éltek meg a gondos, szerető, okos édesanya, **Hozlinger Júlia** – védőszárnyai alatt. A kissé bohém édesapa a városban tekintélyt élvezett, népszerű tagja volt a *Polgári Körnek*, a dalárdának, a *L AFC*-nak (*Losonci Atlétikai és Football Club*), s ha megrendelése volt, akkor a család jól el volt látva, de előfordult, hogy nagyon be kellett osztani a mindennapra valót. (Ebben volt nagymester az anyuka.) Gyula a polgári iskola négy osztálya után eleinte édesapja mellett dolgozott, de rövidesen önállósította magát, mert a munka mellett tanulni akart. A művészi festészet alapjait az 1911-től Losoncon élő, budapesti születésű, Párizst és Münchent megjárta festőművésztől, **Gyurkovits Ferenc**től sajátította el.

Vívódásai, az éjszakai tanulás, a nappali, megrendelés utáni munka, amivel a tanuláshoz szükséges pénzmagot szerette volna megeremteni, az önmagával szemben felállított igényesség 1935-ben idegösszeroppanáshoz vezettek. A megtakarított pénz ráment a gyógykezelésre. Közben azonban megismerkedett **Brogányi Kálmán** pozsonyi művészettörténésszel, aki, bízva tehetségében, egyengetni kezdte az útját. Hosszabb pozsonyi tartózkodás során felkészült egy pozsonyi bemutatkozásra. Erre 1937-ben került sor a *Művészegylet (Kunstverein)* Káptalan utcai kiállítótermében. A kiállítás meghozta a sikert, a korabeli lapok pozitívan értékelték a kiállított anyagot, és Szabó Gyula elnyerte a *Masaryk Akadémia* ösztöndíját, amelynek segítségével Párizsba utazhatott. Néhány hetes párizsi tartózkodása egyrészt nagyon tanulságos volt, hiszen többek közt bejárta a *Julian Akadémiára*, de végül látogatta a nagy művészeti gyűjteményeket is, másrészt újabb kétségek ébredtek benne, vajon van-e értelme szaporítani a világban a művészek sorát. Ám a tehetség győzött a kétségek fölött: Szabó Gyula Párizsból hazatérve

döntötte el, hogy egész életét a művészetnek fogja szentelni, előnyben részesítve az alkotói szabadságot a család-alapítással szemben. Ekkor azonban már gyülekeztek Európa fölött a második világháború fellegei. A Felvidék Magyarországhoz csatolása ugyan eleinte örömteli várakozással töltötte el, mint oly sok más is, de nemsokára nagy csalódás érte, amikor visszautasították felvételi kérelmét a budapesti Művészeti Akadémiára. Egyre nehezebb anyagi helyzetén az segített, hogy 1942-ben elfogadta az ipolysági *Mese-Játékgyár* tervezői állásajánlatát. A háborús időkben tehát két évig fajtájakokat tervezett. Közben azonban festette fájdalmas vízióit. Az éjszakák félelmeit, a háborús hírek hatására ébredt sejtéseit festette meg, rendszerint a játékok kulisszái közt ábrázolva őket. 1944-ben behívták Debrecenbe tartalékos tiszt tanfolyamra, ahol egy légitámadás során egy háromemeletes ház pincéjében rekedt harmadmagával, s csak kilenc és fél óra múlva találtak rájuk. Ez a megrázó esemény annyira igénybe vette érzékeny idegrendszerét, hogy egészségi okokból leszerelték. Hazakerült, de olyan állapotban, hogy a háború végét ágyban fekvő betegként élte meg.

A politikai helyzet immár harmadszor is beleszólt az életébe: 1945 után Csehszlovákiában nem volt könnyű magyarnak lenni. Ekkor azonban már a hazai művész-társadalom tudott róla, s elsősorban **Miloš Alexander Bazovský**nak köszönhetően meghívták az alakuló művész-szervezet, a *Svojina*, majd a *Tvar* kiállításaira. 1949-től szinte rendszeres résztvevője volt a hazai kiállítási életnek, s 1951-től rendes tagja a megalakult *Sváz csehszlovén nyelvű művészek szövetsége*nek. Igaz, e tagság azzal járt, hogy megrendelésre meg kellett festeni a munkások életét, bemutatva a háború utáni békés, szocialista életformát. A munkások élete, munkája nem okozott számára gondot, hiszen fiatal kora óta gyakran ábrázolta az őt körülvevő egyszerű emberek életét. A szocialista optimizmussal már bajban volt: látta, hogy az elavult gyárakban a munkások XIX. századi körülmények közt gürögnek, miközben azzal áttatják őket, hogy az átmeneti nehézségek leküzdése után eljön a Kánaán. Szabó nem tudott a képein hazudni, s ezt fel is rótták neki a képeket megítélő bizottságok.

A háború után kezdett grafikával, fametszéssel foglalkozni. Ebben a műfajban tudta a leghívebben kifejezni elgondolásait a társadalomról, az emberiségről, a történelemtől. Mivel fametszetsorozataiban mindig felmerült a béke utáni vágy, a háború elutasítása, a legtöbb kiállításon ezekkel a munkáival vett részt. Ezt a témakört a kiállítások politikai felügyelői sem tudták elutasítani. Szabó Gyula nemzetközi szemléken vett részt fametszeteivel, s fokozatosan egyre több elismerésben részesült. Festésze egyre inkább a magánszférába szorult, aminek köszönhetően hangulatos, impresszív tájképek sora született.

1957-ben Pozsonyban rendezte meg a Szövetség Szabó Gyula reprezentatív kiállítását. Itt olajfestményeit, akvarelljeit és fametszeteit állította ki nagy érdeklődés mellett és pozitív sajtóvisszhanggal. Azonban ez volt az utolsó alkalom, amikor ilyen nagy kollekciót tárhatott

festményeiből a pozsonyi közönség elé. Ezután újra fametszeteivel vett részt a Szövetség hazai és külföldi tárlatain, versenyszerű szemlén. Közben könyvillusztrálásra is kapott megrendelést, **Smrek-, Baudelaire-, Ozsvald-, Móricz Zsigmond-**könyveket illusztrált több-kevesebb sikerrel. A legnagyobb figyelmet 1966-ban szentelte egy **Rilke**-kötet illusztrálásának, amely meg is jelent, de egy sajtóhiba miatt bezúzták, és nem adták ki újra. Az a húsz példány létezik belőle, amelyet mint szerzői példányt már elküldtek Szabó Gyulának, s bár a bezúzáshoz visszakérték, ő nem küldte vissza a kiadónak. Tervezett közben plakátokat is, díszokleveleket (ebből élt), s a maradék idejében – már a 60-as években – festette álomszerű kompozícióit, melyekkel már nem akarta a látható világot ábrázolni, hanem saját lelki világát, vagy a világ látható felszíne alatti értelmet próbálta képi eszközökkel kifejezni. Mint mondta: már nem a kép előtt állt, hanem a képből nézett szembe a nézővel.

Utolsó éveiben gyakran hangoztatta, hogy életműve összefoglalásán dolgozik. Ezt nem egy izolált zárt egységként értelmezte, hanem a teljes művészettörténet részeként. „*Megtartani és megmaradni*” volt a jelszava: megtartani az elődöktől tanult készségeket és továbbvinni, fejleszteni; megmaradni a művészet fejlődésének nagy folyamában. Szerinte a XX. századi művész hétezer éves múhelyben dolgozik: az altamirai barlangtól **Picassóig** be kell fogadnia, művészetébe olvasztania mindazt a tanulságot, amit a huszadik századig a művészet és az emberiség elért. Csak így válhat a művész is kora s az emberiség hasznos tagjává. Szinte utolsó leheletéig hitt a művészet fontos társadalmi szerepében.

1971-ben megvalósult élete nagy álma: Budapesten, a *Magyar Nemzeti Galériában* rendezték meg életmű-kiállítását. A közel háromszáz munkát bemutató tárlat nagy sikert aratott, és az alkotónak elégtételt nyújtott a sok mellőzés után. E kiállítás után már nem alkotott. Fokozatosan kerítette hatalmába egy fatális betegség, amelyből a tudomány akkori állása mellett nem volt gyógyulás. 1972. május 25-én halt meg a prágai vinohrad-i kórházban.

Az életmű, amit hátrahagyott, kötelez. Halála után hagyatékából egy 138 képből álló kollekciót ajándékozta Losonc városának, galéria létrehozására. Nyolc év múlva megalakult a galéria, amely Szabó Gyula alkotásai mellett más losonci kötődésű művészek munkásságát is bemutatta. Az a nyolc Szabó-kiállítás, amelyek során fokozatosan dolgoztuk fel Dr. **Kubička Kucsera Klárával** az életmű egyes fejezeteit, arról győzött meg, hogy még alaposabban kell kutatni az anyagot, s kisebb csoportokban kell bemutatni az egyes korszakokat. Másik felismerés: Szabó Gyula utolsó alkotói korszaka, a 60-as évek festésze oly modern, mondanivalója annyira időtálló, hogy most, halála után harmincöt évvel még mindig tud újat mondani. Formanyelve nem „fáradt ki”: ugyanolyan friss és korszerű, mint az alkotás pillanataiban. Mivel a *Nógrádi Galériát* 2004-ben beolvastották a *Nógrádi Múzeumba*, szükség van egy külön, önálló intézmény létre-

hozására, amely Szabó életművére összpontosít. Néhány szakembernek lenne itt jó néhány évig dolga.

Az életmű rendkívüli gazdagsága és sokoldalúsága okozta azt is, hogy csak 2007-ben került kiadásra a róla szóló monográfia. A közel 300 oldalas könyv, amelyben mintegy 200 színes reprodukció szerepel, hat szerző szemszögéből mutatja be az életmű egyes szakaszait. A *Nap Kiadó* által kiadott könyv szerkesztője Dr. Kubička Kucsera Klára, grafikai szerkesztője **Németh Ilona**. Külön fejezet tárgyalja Szabó Gyula festészetét, grafikáit, költészetét, szimbólumvilágát, életrajzát.

Szabó Gyula születésének 100. évfordulóján Dr. Kubička Kucsera Klára rendezett két emlékkiállítást. Június 7-én nyílt meg Ipolyságon a háború alatt e városban létrejött képek bemutatója. Ez a kollekció így, teljes egészében még sehol nem került kiállításra, csak egy-egy kép volt más anyagok között látható. Így, teljes egészében mutatja meg igazán Szabó háború alatti lelki világát, vívódásait. A pozsonyi *Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumában* június 20-án megnyílt kiállítás Szabó Gyula utolsó korszakából mutat be válogatást. A figyelmes látogató itt meggyőződhet arról, mit értett Szabó Gyula a szintézis alatt, hogyan ötvözte a figuralitást az absztrakcióval, a realitásból indulva hogyan jutott el a szürrealisztikus témákig, miközben a festésmódja expresszív maradt. Egyéni stílusa annyira szuggesztív, mint személyes megnyilvánulásai. Végeredményben olyan életművet alkotott, amely negyven évvel az alkotás pillanatától is korszerű, és képes megszólítani a harmadik évezred emberét. Szabó Gyula életműve nemcsak Gömör és Nógrád, illetve a szlovákiai magyarság számára maradandó érték, hanem évszázados európai jelenlétünknek is bizonyítéka. Harmincöt évvel halála után egyre sürgetőbb feladat elgördíteni az akadályokat a *Szabó-Emlékház* létrehozása elől.

Kiállítások, megemlékezések az évfordulón

Szabó Gyulára emlékeztek Losoncon

Születése 100. évfordulóján, 2007. június 9-én, a gesztenyefás losonci „Panteonban,” a volt református temetőben, a művész monumentális síremléke előtt összesereglettek Szabó Gyula rokonai, barátai, tisztelői, hogy emlékezzenek a 35 éve ott nyugvó művészre. A centenáriumi emlékünnepeket *Szabó Gyula Barátainak Klubja* szervezte, de társrendezőként közreműködött a *Csemadok losonci alapszervezete*, Losonc város önkormányzata és a *Nógrádi Művelődési Központ*. A temetői megemlékezés nyitányként a *Csemadok Serly Kamarakórusa* énekelt, majd a város képviselőiben **Milan Marko** polgármester és **Csúsz Péter** képviselő méltatta Losonc jeles személyiségét. Szabó Gyula barátai, kulturális pályatársai nevében **Dobos László** Kossuth-díjas író elevenítette fel a művész alakját, méltatta szerepét, jelentőségét a cseh-

szlovákiai magyar művelődésben.

A rokonok, barátok, tisztelők, magánszemélyek és intézmények – köztük a Szabó Gyula nevet viselő dunaszerdahelyi alapiskola és a budapesti *Rákóczi Szövetség* – koszorúinak, virágcsokrainak elhelyezése után az emlékezés a helyi *Kármán József Általános Iskola* nagytermében folytatódott. Nem csupán ennek a szép koranyári délutánnak, de a Szabó Gyula halála óta eltelt több mint három évtizednek, azon belül özvegy Szabó-Haltenberger Kinga fáradhatatlan hagyatékápoló munkásságának is kicsúcsosodása volt a Szabó Gyula-monográfia bemutatása. Az életműhöz és a százéves jubileumhoz is méltó tartalmú és kiállítású, gazdagon illusztrált kiadványt Kubička Kucsera Klára, Besztercebányán élő művészettörténész mutatta be, aki a monográfia koncepcióját és szakmai szerkesztését is jegyzi. A több ezer festményt, rajzot, grafikai alkotást, illetve költeményeket, esztétikai, filozófiai írásokat tartalmazó teljes életművet ez a hiánypótló mű sem tudja a teljesség igényével felölelni, de a „monográfiában bemutatott Rész az életmű egészére utal” – írja bevezetőjében Kubička Klára. Ugyancsak ő az *Inter arma silent musae?* című fejezetnek a szerzője, amelyben Szabó Gyulának a második világháború éveiben, illetve azt követően keletkezett műveit, és általában az élet és halál nagy kérdéseinek művészi megjelenítését elemzi. Az ünnepélyes bemutatón a monográfia hat szerzője közül négyen voltak jelen. Szabó Haltenberger Kinga a *Csilagsors* című fejezetben a művész életútját, emberi és alkotói pályáját írja le. A szerzőgárda legfiatalabb tagja, a füleki **Bozó Andrea** Szabó Gyula képzőművészetének különleges elemét, a jelképeket és ősképeket veszi számba, felvázolva a lehetséges interpretációkat. A három budapesti szerző közül **Szakolczay Lajos** irodalomtörténész, kritikus jött el a losonci bemutatóra. Ő *A költő szabadságkenyere* címmel a „losonci festő-költő” líráját elemzi, kiemelve, „*hogy költészetének legizgalmasabb – az egyetemes magyar irodalmat szintén megpezsztítő (utólag is ható) – részét épp 1956-os versei adják.*” **Böröczfy Virág** írása – *A lényeg csodálatos szintézise* – Szabó festészetét a korszak magyarországi festészete tükrében mutatja be. **Lóska Lajos** *A csillagoktól a csontokig* című fejezetben Szabó Gyula grafikáinak jellemző ikonográfiai típusairól értekezik.

A könyvet Németh Ilona tervezte, a reprodukciókat **Alexander Jiroušek** készítette, a bibliográfia szerzője **Gadus Georgina**, a szlovák és angol összefoglalókat **Antal Anna** fordította.

A Szabó Gyula-monográfia bemutatását követő műsorban a művész verseit és prózai írásait zenei aláfestéssel a *Varietas Pódiumszínpad* (Salgótarján-Balassagyarmat) szólaltatta meg. Az emlékünnepeket színhelyén – a hajdani gimnázium rajztermében – a *Kármán József Alapiskola és Óvoda* tehetséges tanulóinak alkotásait – rajzait, festményeit is tekinthették meg az egybegyűltek. Szabó Gyula Barátainak Klubja a jubileum alkalmából képzőművészeti versenyt hirdetett meg, melynek eredményét **Balázs István** festőművész hirdette ki. A legjobbnak bizonyult óvo-

dásoknak és iskolásoknak Szabó Kinga adta át a díjakat. A Szabó Gyula emlékének szentelt rendezvénysorozat zárószavát a művész barátja, a Losoncra Budapestre elszármazott történész, dr. **Vigh Károly**, a Rákóczi Szövetség alelnöke mondta.

Böszörményi István
(Szabad Újság)

*

Június 20-án Pozsonyban, a *Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeumában* rendeztek tudományos szimpóziumot Szabó Gyula életművéről, és ismét bemutatták a róla szóló reprezentatív (háromnyelvű: magyar, szlovák, angol) monográfiát, amely a dunaszerdahelyi *Nap Kiadó* műhelyében született. Kubička Kucsera Klára művészettörténész vezérletével egy sokszínű csapat – pl. Szokolczay Lajos irodalomtörténész, Bozó Andrea kultúrantropológus, Böröczfy Virág, Lóska Lajos, Szabó H. Kinga művészettörténész, valamint Alexander Jiroušek fotóművész és Németh Ilona „tervező” – veselkedett neki, hogy újraértelmezze, illetve továbbgondolja Szabó Gyula életművét.

A tanácskozást követően megnyílt az a kiállítás, amely a mester utolsó éveiben keletkezett – eddig jobbra csak a beavatottak előtt ismert – munkáiból adott ízelítőt. Igazából ez volt az az esemény, amely képletesen szólva feltette a koronát az egész rendezvénysorozatra. Szabó Gyuláról ui. egyfajta (mondhatni: sematikus) kép már kialakult az elmúlt évtizedekben, éppen K. Kucsera Klára kismonográfiája és a különböző válogatásoknak köszönhetően (elsősorban grafikai és metszetei révén), de a halálát megelőző 3-4 esztendő termését csak nagyon szűk körben ismerhették. Éppen ennek a nagyon izgalmas periódusnak a termése került közszemlére, hogy szinte a feje tetejére állítsa a róla uralkodó véleményt. Szokolczay Lajos irodalomtörténész egyébként a költő és tollforgató Szabó Gyulával kapcsolatban is az eddigi vélekedés teljes revízióját tartja szükségesnek, mivel a kéziratos hagyatékban olyan szövegek találhatók, amelyek nemcsak holmi alkalmi írogatóknak, hanem jelentős költőnek és gondolkodónak mutatják Szabó Gyulát. Ezt persze íróbarátai már jóval korábban megsejtették, hiszen munkásságáról sokkal többet el tudtak mondani az ötvenes-hatvanas években, mint a szakavatott műtészek, akik közül csak K. Kucsera Klára és a mester özvegye, H. Szabó Kinga értékelte jelentőségéhez mérten. A pozsonyi kiállítás 2007. szeptember 9-ig volt látható a SZMKM központi épületében, a Brämer-kúriában.

(Szabad Újság, 2007. augusztus 9.)

*

Lelkében a több vágyakozása élt

Egy évszázad távlatából tekintünk vissza egy olyan életműre, amely kitörölhetetlen része lett mind Losonc és a nógrádi régió életének, mind az országhatároktól független művészettörténetnek.

Szabó Gyula festőművész alkotásai képezték ugyanis az 1980-ban létrehozott losonci *Nógrádi Galéria* alapjait (az intézmény 2004 óta a *Nógrádi Múzeum* része). Róla

neveztek el egy országos képzőművészeti vetélkedőt, s nevét viseli egy dunaszerdahelyi magyar tannyelvű alapiskola. A Szabó Gyula Baráti Társaság is ugyancsak célként tűzte ki egy róla elnevezett galéria megalapítását, hogy lehetőséget teremtsen vele a fiatal művészeknek. Törekvése legalább részben pótolhatja azt, hogy a Nógrádi Múzeum és Galéria még születésének centenáriumán sem emlékezett meg a festőről. Leginkább ilyenkor érzi az ember annak a vallomásnak a valóság tartalmát, melyet Szabó Gyula pályafutásának kezdetén, 1936 áprilisában tett közzé a *Losonci Hírlapban*: „*Semmi mást nem akarok, mint elismerést és egy kis megbecsülést [...], de mintha az emberek szív nélkül élnének, senki sem törődik velem, egészen szűk baráti körömön kívül. [...] Én azonban nem törődve ezzel, dolgoztam és dolgozom, s hogy ma mit tudok, azt láthatják Önök. Mindig arra törekszem, hogy képeim beszéljenek.*”

Első pozsonyi kiállítását (1937) számos további követte Losoncon, Pozsonyban, Budapesten, Kolozsvárott és másutt. Átvészelve a világháborút, 1955-ben már saját házában alkothatott, s állandó anyagi gondjai is megoldódni látszottak. Bekapcsolódott a losonci magyarság életébe, főleg a Csemadoknak, valamint a keretében működő csoportoknak a tevékenységébe. 1966 októberében a losonci *Korunk Ifjúsági Klub* által akkor először szervezett *Madách-napok* részeként megrendezett kiállításon mintegy kétszáz alkotását mutatták be.

Szabó Gyulának nem csak képzőművészeti éneje volt. Míg azonban grafikai, festményei a kiállításokon megcsodálhatta a közönség, irodalmi éneje – gazdag levelezése, versei, filozofikus eszmefuttatásai – nagyrészt ismeretlen maradt. Egy róla szóló, nemrég megjelent monográfia ugyan pótol valamit e hiányosságból, de korántsem mindent. „*Évekig lesz munkája annak, aki részletesen fel akarja majd tární és közzétenni a hagyatékban ezt a részét*” – mondja özvegye, Szabó Haltenberger Kinga, aki évtizedek óta töretlen hittel fáradozik azon, hogy a művész elnyerje az őt megillető elismerést.

Életének összefoglalója is lehetne az a levélrészlet, amelyet 1970 novemberében írt barátjának, Karinnak: „*Hogy ott, ahol honunkban nem vagyunk, nem lehetünk itthon. – Ezt nem panaszként írom. Az egyes embernek nincs joga panaszra, ha milliók osztoznak sorsában. Dolgozni kell rendületlenül és becsületesen az emberebb világért, még akkor is, ha tudjuk, hogy sohasem jön, nem jöhet el. Ez nem idealizmus, Karin! Ez az egyetlen »való tény«! S azt hiszem, az egyetlen lehetőség is, mely megélheti, vagy legalább meghosszabbíthatja emberségünket az »elembertelenedőkkel« szemben.*”

Szabó Gyula mindent a művészetnek rendelt alá. Munkásságát a sokrétűség jellemezte: festett, írt, filozofált, óvta és támogatta a fiataliságot. Noha életének sok titkát rejtik jegyzetei és naplója, amit tudunk róla, is érdemes arra, hogy fejét hajtsunk előtte.

Puntigán József

(Vasárnap, 2007. 6. 29.)

Losonci festő verses karácsonya*

Bár a losonci festőművésznek, **Szabó Gyulának** (1907–1972) itt-ott és könyv alakban is megjelent egypár verse (*Betű és forma*, 1977; *Szabó Gyula-breviárium*, 2001), jobbára csak a képzőművészeti munkássága ismert.

Ha mi nem is, a Felvidék gondoskodott arról, hogy ez az öntörvényű, az olajképek mellett drámai grafikai sorozatokat (főképp fametszeteket) is magában foglaló életmű ne menjen feledésbe. Szabó Gyula, nyugtázzhatjuk, jó festő. El fog jönni a reneszánsza.

Viszont arról kevesen tudnak, hogy a költő megszólalásai is izgalmasak. Egész életében verset írt; méghozzá avval a boldog tudattal, hogy az igazság kimondásával lelke békéje is helyreáll. A cenzúra – sem belső, sem külső – nem kínozza, minthogy reménye sem volt arra, hogy költeményei valaha is megjelennek.

Valamennyire átböngésztem az írói életművet, s ami először megcsapott belőle, az a tiszta hang. A festőművész-költő itt sem adta alább a kozmikus igénynél. De bármennyire is lírai alkat, verse nem nagy formátumú. Viszont érzékeny, a rímet, ritmust, formát ismerő láttelekben sokszor ott a költői erő. Ilyen szabadon – és rejtező nyíltsággal – az 1956-os magyar forradalomról kisebbségi területen még nem beszéltek, mint ő.

Szabó Gyula bátran kiáll a bukásában is győzedelmes forradalom igazságai mellett, és büszke arra, hogy nemzete az egész világnak példát adott: a fő felvetés bilincset is törő méltóságát. Sokszor maszk mögül hangzik föl az ima, mint a fiatalkori *Leonardo da Vinci* (1942) című versében – „*Mérgezett föld terem mérgezett gyümölcsöt? / Mérgezett lélekkel teremtettem szárnyat. / Jézus tisztasága fegyver nélkül győzött; / elűzött mellőlem minden földi vágyat*“ –, de mindig érezni benne a hívő áhítatát. Vagyis a költő azért fog tollat, hogy „*egy szellemibb, egy istenibb világról*“ regélhessen (*Prológ*, 1952). Az áttelepítések, kitelepítések, különféle megaláztatások – a rabszolga-piacra való hurcolások – idején szükség volt, még ha csupán az íróasztalfióknak íródott is, a benső törvényei szerint építkező tiszta hangra.

A magyar forradalom letiportatott, mert a nagyhatalmak – Szabó jól észleli eme különleges sakkjátszma lépéseit – cserben hagyták hazánkat (*Szavalnak a „Nagyhatalmak*“). Az új meg sem született, máris vérbe fojtották. S a költő ezt a születést, miként **Márai Sándor** ama híres versében (*Mennyből az angyal*), a Kisjézus születésével hozza párhuzamba. Karácsonykor talán még fájdalommasabb elviselni a bukást, hiszen a *Titkos Eljövő (Dsida)* fényt hoz magával, nem sötétséget.

A losonci költő 1956 karácsonyán, bár torkát fojtogatta a sírás, több verset is írt. Egyik megrendítőbb, mint a másik. De – az életmű erkölce is tanúsítja – a tanközpont sosem lehet olyan erős, hogy elsodortattassék a betlehemi jászol.

Szakolczay Lajos

(Új Ember, 2005. 12. 25.)

* Az írás eredeti címe: *Virradni fog*

Szabó Gyula életműve – tényekben**Illusztrációk**

Pablo Neruda: *Kieš prebudí sa drevorubec*, Pozsony, 1951
 Móricz Zsigmond: *Buď dobrý až do smrti (Légy jó mindig halálig)*, Pozsony, 1954
 Oscar Wilde: *Salome*, Pozsony, 1957
 Ján Smrek: *Obraz sveta (A világ képe)*, Pozsony, 1958
 Charles Baudelaire: *Kytica z kvetov zla (Romlás virágai)*, 1958
 Rainer Maria Rilke: *Piesne o láske a smrti (Ének a szerelemlről és a halálról)*, Pozsony, 1968
 Duba Gyula: *Tűzvirág*, Pozsony, 1997.

Egyéni kiállítások

1949 – UBS KT, Pozsony
 1955 – Tvar Galéria, Turócszentmárton
 1957 – Pozsony (gyűjt., kat.)
 1964 – Dům pánu z Kunštátu, Brünn
 1966 – Pravda G., Pozsony
 1971 – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest (gyűjt., kat.)
 1972 – OG Besztercebánya, Eperjes, Kassa (kat.), Nyírbátor, Szolnok, Csehszlovák Kulturális Intézet
 Kiállító-terem [O. Dubayval, E. Zmetákkal], Szófia
 1974 – NG Nyitra, DMM Komárom (CSZ)
 1978 – CSM, Dunaszerdahely
 1985 – Nógrádi Sándor Múzeum, Salgótarján
 1986 – GMB Pozsony (kat.)
 1992 – Csehszlovák Kulturális Intézet, Budapest
 1995 – Lilla Galéria, Hetény
 1998 – Szlovák Kulturális Intézet, Budapest
 Életművét bemutató sorozat:
 1982 – *Küzdelem. Az 1930-1945. évek festészete*, NG Losonc (kat.), DMM Komárom (CSZ)
 1983 – *A föld népe. Az 1945-1960 évek grafikája*, NG Losonc (kat.)
 1985 – *Aratás. Az 1945-1960-as évek festészete*, NG Losonc (kat.)
 1987 – *Forradalom-Élet. Az 1960-1970-es évek grafikája*, NG Losonc (kat.)
 1988 – Akvarell, NG Losonc (kat.)
 1991 – *Betű és forma. Könyvillusztrációk*, NG Losonc (kat.)
 1997 – *Párbeszéd a Holddal. Az utolsó évek alkotásaiból 1961-1972*, NG Losonc (kat.), VJG, Kassa, MKKI Kiállító-terem, Prága.

Művek közgyűjteményekben

Albertina, Bécs
 Ermitázs, Szentpétervár
 Fővárosi Képtár, Budapest
 Királyi Akadémia, Stockholm
 GMB Pozsony
 Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
 NG Losonc
 NG Nyitra
 NG Prága
 OG Besztercebánya

PMBG Liptószentmiklós
SNG Pozsony
VJG Kassa

Irodalom

Váross, Marian
1957: *Szabó Gyula* (katalógus, bevezető tanulmány). Pozsony
1960: *Slovenské výtvarné umenie 1918-1945*. SVLK, Pozsony
Haltenberger Kinga
1969: *Szabó Gyula, az ember és a művész*. Irodalmi Szemle, 7. sz.
1971: *Szabó Gyuláról*. Művészet, 6. sz.
1975: *Szabó Gyula (1907-1972)*. Művészettörténeti Érte-

sítő, 2. sz.
Pogány Ö. Gábor
1971: *Szabó Gyula* (katalógus, bevezető tanulmány), Magyar Nemzeti Galéria, Budapest
Kubička Kucsera Klára
1972a: *Szabó Gyula* (monográfia), Pozsony-Budapest
1972b: *Szabó Gyula* (katalógus, bevezető tanulmány), OG Besztercebánya
1975: *Ecce Homo*. Válogatás Szabó Gyula grafikáiból (Bevezető tanulmány) Pozsony
1982-1997: (Katalógus, bevezető tanulmány az életmű-katalógusban)
Betű és forma. Válogatás Szabó Gyula verseiből és rajzaiból. Pozsony, 1976

Asszony kakassal (1959-1960)

Asszony kakassal (1959-1960)

Szabó Gyula

Hátrahagyott versek

Bárhon nyitom ki Szabó Gyula jegyzeteit, szebbnél szebb verseket találok. Nem vagyok irodalmár, csak olvasója az irodalomnak, ezért csakis az ízlésemre támaszkodhatok. Legyen ez a csokornyai vers kis meglepetés, mert eddig nyomtatásban nem jelentek meg sehol. Ezekből is kitűnik, mennyire szíven viselte Szabó Gyula közössége sorsát, mennyire foglalkoztatták a lét alapvető kérdései és ugyanakkor tudott lírai, sőt humoros is lenni.

(Sz. *Haltenberger Kinga*)

I.

A Boldogság, a Béke vágya
Minden emberszívbe benn
De „uralkodni”! ég a láza
Gőgösen és telkesen:

„Nagy” nagyobb és legnagyobb! Bőg...
S boldogsága illanik
Fölbőfögvé a „Jövendő”
Kereszt, horog, csillagig.

Verseny, bomba, elv, gép, rakéta
Én: elsőbb!... és nő a sarj!...
S íme ha látsz, Te bús poéta,
Nem tudod, hogy mit akarj.

Boldogság és Béke vágy
Hiába ég szíveden...
A barom-erő meggyalázza
Letelepedve... s így leszen

Nagy, Nagyobb és Legnagyobb Góg!
S hol „plekaccsa” csillanik
„Interkontinentális”, bőg
Rád pofázva piszkait.

Nézd a „marsot”, a „hőst”, hogy lép a
Békén, s hogy zúg a dal...
S közömbös szép e bús kométa,
Hol vér hull és sír a jaj.

Ennyi a vers. – Bolond poéta –
Béke, Boldogság kavár...
S tudod esett: a perc- pocséta
Eget füstve, mit takar...
(1966)

Mózesként

Egyedül vagy öreglegény.
A pusztaság veled beszél.
Bárhogy forogtad sorsodat,
Folyhat „Beszéd” Sion hegyén,
Minden öreg Mózes szegény
Mennytől ha kap bús gondokat.

Kőbe vésve, képpé festve,
Bálványt a nép ünnepelne
Elvadultan Sion alatt.
Kő, kép, vers... ím megrepszte
A gyúlt Mózes eleresztve,
Megtagadva Sion alatt.

Egyedül vagy, öreg, szegény...
S ezer vidám boldog legény
Szeret, kurjant... s él a Bálvány!
Látva látja! – örök regény:
A vérbe hal minden remény...
S pozdorjává hull a Márvány!

Isten adta, Isten vette?
Vagy az ördög cselekedte?
Szelíd Mózes! Dühös Mózes!
Minden kötve kerekekre...
S bármit vésnek bús kövekbe,
Örök győztes csak a Csók lesz!
(1966. 9. 6)

Kötetlenül is megkötözve

Nem kötnek meg üres szavak:
„Dicsőség – Nagyság – Elvek”.
Törvénytelen TÖRVÉNY ragad,
Nem földi-égi szentek.

Jó agyam van és hű szívem.
Titok ki adta, s titkom
Föltörni nem lehet mivel
Kívánva bús kinyitnom.

Fák kötnek, füvek – vallok így –,
Míg szívem, agyam enyém,
És hallatlan híven hallom, ím
A Hangot, mely bennem él.

S vers lesz és kép – ki tudja mért?
Ha holtan fa, fű leszek,
Hallom-é ott a költeményt?...
Mily mindegy, hogy mit hiszek.

Az évgyűrű a fában él,
Ha kidől, nem nő tovább,
Kaszált fűvön is holt a szél...
S ha dühöng, csak ostobább.
Mert holton holt az élet is,

Az Idő, az egyre több!
Ezt sűríti a lélek is,
Új fa, új fű... és a rög.

S a holton mégis Élet él...
Óh, jaj! Őrület az Egy,
Melyben a Több, a Sok remél,
Hogy mit? Jaj, ki mondja meg.
(1966)

Ballada-féle

Jó lett volna egy barát...
Nem adatott nékem:
Csikó verte fel farát
Világnyi nagy réten...
Csillagokkal béklyóztak
Bölcs, pásztori szentek;
Vad kanászok vértócsát
A húsából vertek.

Jó lett volna egy barát,
S hold se volt az égen...
Táltos nevelte magát
Világnyi nagy réten:
Űzött volt és megcsúfolt,
Szíve, lelke vérző,
Fajtajában kigúnyolt,
Búsan messze néző.

Jó lett volna egy barát...
Balladás idézem
A vén Sámánt – s csillagát
Homlokán, közepén.
Határokkal karózták...
Szíve, lelke vérzett,
Esettségét hahózták:
Akik mit sem értek.

Ajánlás:

Jó lett volna egy barát:
Herceg! Úr! Elv! Népem!
– Nem mérve, ki hány karát
Földi fényességben. –
E lélek határtalant szállt,
Fájó szárny emelte...
Jó lett volna egy Barát,
Ez jutott eszembe.
(L. 966. IX. 6)

Szerelmes vers

Bús lassan megtisztulva
Fehéren elcsitulva
Egy bíbor cseppet elejt

És soha el nem felejt:
Szívem.

Bazaltba meglapulva,
Csillaggá alakulva...
– Múltunk is ott kereng!...
És soha el nem felejt:
Szívem.

Nem török Isten ujja,
Sem ökle megvadulva,
Ha lázasan mást teremt...
Óh, ott lesz!... És nem felejt
Szívem.

Ezer formákba gyúrva
Jóve... és hullva, hullva...
Nem lehet „kivenni”! mert:
Volt! – S feledve sem felejt:
Szívem.
(1966. 09. 14.)

Egy naplójegyzet

A jó szándék félénkséget,
A pártosság hangosságot,
És az erő – minden esetben –
Zsarnokságot jelent.

Szeptemberi séta

Szeptemberi parkban
Szeptemberi fények...
Csöndes fényből halkan,
Csöndes árnyba lépek.

A szívemben dal van,
Jó agyamban tények...
Ember-zűrzavarban:
Képek, költemények.

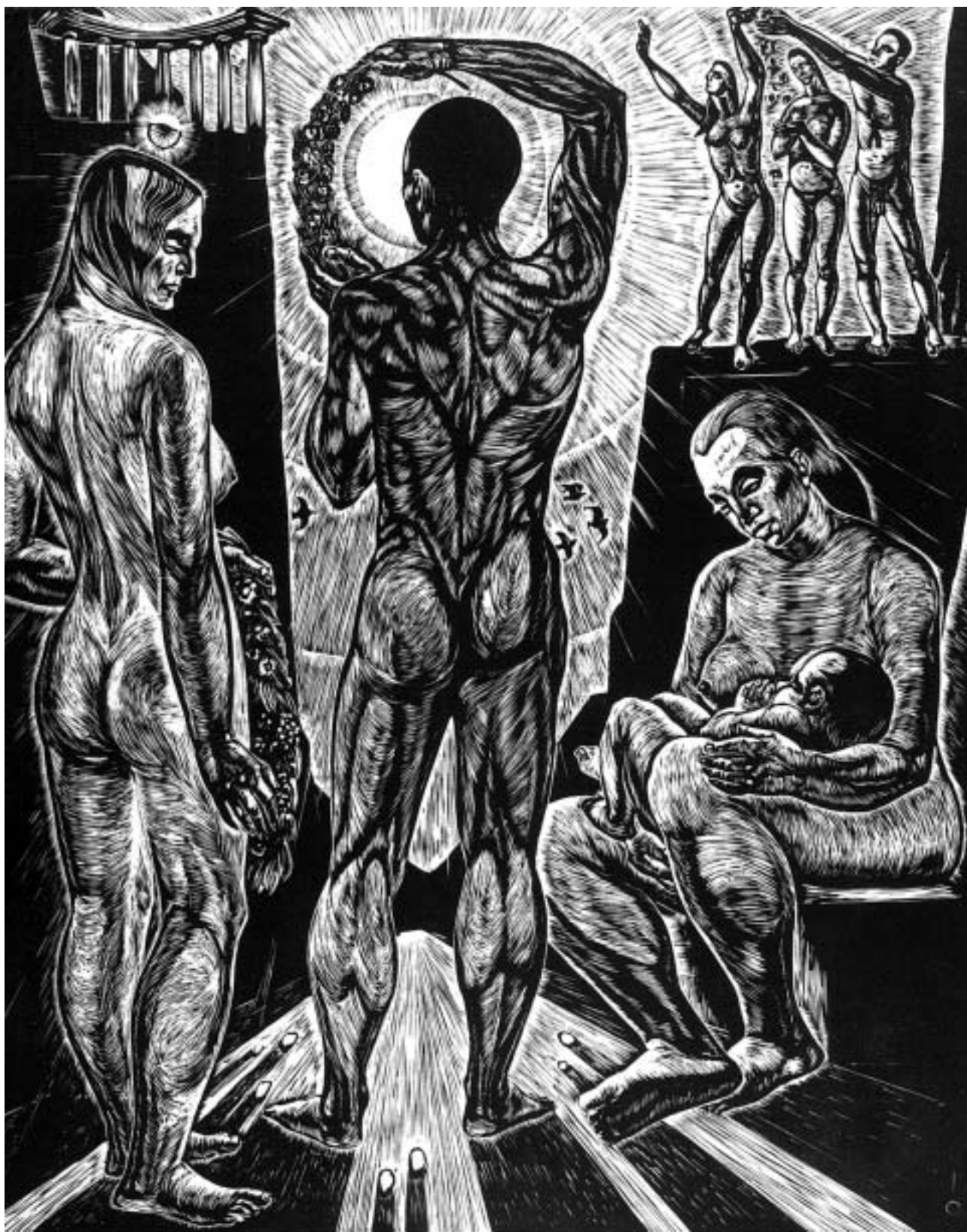
Kinek? Minek? Miért?
Kérdések kavarnak,
S ősi zene kísér,
Hangja az avarnak.

Sirr-surr, surrog, csörget,
Lépő lábam dúlja...
Elhagyva a földet,
S oda visszahullva.

Kósza szellő pörget
Alul, fölül fújva
Dalát égnék, földnek!...
S lelkem ezt tanulja.
(1966. 09. 09.)

Lámpás önarckép (1963)

A Nap megkoszorúzása (1956)